

Təbriz meydanında qətl

Sayt: Turkustan.info

Tarix:24.03.2017

Gənc məhbus

Gənc məhbusu Təbrizin küçələri ilə aparırdılar. Onun boynunda poladdan hazırlanmış xalta var idi. Xaltaya uzun iplər bağlanmışdı, onlardan tutub onu kütlənin içi ilə çəkib aparırdılar. Ayağı dolaşanda keşikçilər qəzəblə ipləri dartır və ya Onu amansızcasına qamçılıyırdılar. Hərdən kütlə içindən kimsə kənara sıçrayıb, keşikçilərin yanından ötüşüb Gənci yumruq və ya ağacla vururdu. Hər belə uğurlu hərəkəti kütlə gur şadyanılıqla alqışlayırdı. Atılmış daş və ya bir parça zibil məhbusun sifətinə dəyəndə həm keşikçilər, həm də kütlə içindən qəh-qəhə qopurdu. “Hə, özünü azad et görək, necə azad edirsən, öz zəncirlərini qır, bizə möcüzə göstər!” – bir küçə avarası qışqıraraq, Gəncin sifətinə tüpürdü. Nəhayət Gənci edam yerinə gətirdilər. Günorta vaxtı idi. Kazarmanın qarşısındakı meydanda əsgər dəstəsi düzülmüşdü. Təbrizin qızmar yay günəşi Gəncin sinəsinə tuşlanmış tufənglərin lüləsində bərq vururdu. Mərkəzi meydanın ətrafında insan dalğası çalxalanırdı. Minlərlə insan qonşu evlərin damına dırmanmışdı. Hamı altı il ərzində ölkəni təlatümə salmış bu qəribə Gəncə sonuncu dəfə baxmaq istəyirdi. Heç kim Onun kim olduğunu, xeyir və şərin təcəssümü olduğunu dəqiq bilmirdi. Lakin yaşı otuzdan çox olmazdı. İndi, hər şey bitdiyi zaman, insanların nifrət və təqib etdiyi Kəs əsla təhlükəli görünmürdü. Hamı dramatik sonluq arzulayırdı – bundan ötrü bura gəlmişdilər! Lakin O, onların ümidini doğrultmadı. Bu gənc qeyri-adi idi: O, köməksiz olsa da, özünə inamlı görünürdü. Onun gözlərindən məmnunluq süzülürdü, Ona tərəf tuşlanmış 750 tufəngin lüləsinə baxanda, hətta tələsdiyini də hiss etmək olardı.

Tufənglər yuxarı qaldırılır. “Atəş!” əmri eşidilir. Hər birində 250 nəfər olmaqla üç sıra əsgər bir-birinin ardınca Gəncə atəş açır. On min nəfərdən çox insan sonra baş verənlərin şahidi olur. Bu hadisənin sənədli sübutları bizim günlərə kimi çatmışdır. Onların birində deyilir: “Barıt tüstüsündən günün günorta çağı gecə yarası kimi qaranlıq oldu. Tüstü çəkiləndən sonra gördülər ki, Gənc sağ-salamat dayanıb, bədənində heç bir yara yoxdur. Gəncin asıldığı kəndirlər isə parça-parça olmuşdu”. Əsgərlər kəndir parçalarını toplayır və başları üzərində qaldırırdılar ki, həyəcana gəlmiş kütləyə göstərsinlər. Kütlə getdikcə təhlükəli olurdu və əsgərlər onu sakitləşdirməyə çalışırdılar: “Baxın, güllələr kəndiri doğrayıb – onların hərəkətləri bunu deyirdi – onu azad edən budur. Daha heç nə. Heç bir möcüzə baş verməyib”. Buna inanmaq çox çətin idi; güllələr məhbusa heç bir ziyan yetirməmişdi. Əksinə, onlar Onun qollarını açmış, Onu azadlığa buraxmışdı. Bu əsl möcüzə idi.....

Kembridc universitetinin professoru, tanınmış ingilis şərqşünası E.Q.Braun bu hadisə haqda yazır: “Mən imkan daxilində bütün detalların daha dəqiq və ətraflı məlumatını əldə etmək istərdim... çünki mənim fikrimcə, bu misli bərabəri olmayan ən maraqlı və əhəmiyyətinə görə birinci dərəcəli hadisədir. Mən hesab edirəm ki, bu hadisəni gücüm çatdığı qədər həmvətənlərimə çatdırmaq mənim həm birinci dərəcəli borcum və eyni zamanda vəzifəmdir, qoy onlar onun haqqında düşünə bilsinlər, çünki təsəvvür edin, əgər kimsə bizə İsa Məsihin uşaqlığı, erkən yaşları və ya xarici görkəmi haqda təzə nəşə danışsa, biz buna nə qədər şad olardıq. İndi çox şeyləri aydınlaşdırmaq mümkün deyildir... lakin bu gənclə mümkündür.”.

Beləliklə, bu Gənc – Seyyid Əli Məhəmməd Bab (yəni “Qapı”) 1850-ci ildə iyul ayının 9-da Azərbaycanın Təbriz şəhərində kütlə qarşısında edam edilib. Məsihin “İncil”dəki sözləri bəlli idi. Bu Gəncin öz şagirdlərinə dediyi sözlər isə böyük maraq doğurur:

“Həqiqətən, Mən deyirəm, Bu Gün keçmiş Peyğəmbərlərin günlərindən də böyük bir Gündür. Xeyr, müqayisə olunmazdır! Siz Allahın Vəd etdiyi Günün Şəfaqinin şahidlərisiniz... Bu ölkəni eninə və uzununa dolaşın və yorulmaz ayaq və müqəddəs qəlblərinizlə Onun gəlişi üçün yol hazırlayın... Onun adı ilə qalxın, inamınızı Ona bağlayın və son qələbəyə əmin olun”.

Babın doğulduğu yer, erkən illəri və bəyanı

Bu Gəncin doğulduğu yer olan İran bir vaxtlar dünya tarixində müstəsna mövqelərdən birini tuturdu. Özünün əvvəlki əzəmətli günlərində o, millətlər arasında həqiqətən şahənə mövqeyə malik idi. O, dünyaya dahi şahlar və dövlət xadimləri, peyğəmbərlər və şairlər, filosoflar və rəssamlar vermişdi. Yaxın və Orta Şərqi bütün diyarlarında İran öz əvvəlki əzəmətinin izlərini qoymuşdur. Lakin XVIII-XIX əsrlərdə İran tənəzzülə uğramışdı. Onun hökuməti korrupsiyaya batmış və çıxılmaz maliyyə çətinlikləri qarşısında qalmışdı; onun hökmdarlarından bəziləri zəif, digərləri isə aqlasığmaz dərəcədə qəddar idi. Onun ruhaniləri fanatik və dözümsüz, xalqı avam və mövhumatçı idi.

Əhalinin böyük əksəriyyəti İslamın şiə təriqətinə mənsub idi, lakin İranda xeyli sayda zərdüştilər, yəhudilər və öz aralarında düşmənçilik edən müxtəlif xristian təriqətləri də vardı. Onların hamısı özlərini həyatda məhəbbət və barış içində yaşamağı çağıran böyük Peyğəmbərlərin ardıcılıqları hesab edirdilər. Lakin əslində onlar bir-birlərindən kənar gəzir, bir-birlərinə alçaq nəzərlərlə baxırdılar; hər bir təriqət digərini murdar və bütprəst sayırdı. Yəhudi və zərdüştü üçün yağışlı gündə küçədə gəzmək qorxulu idi, çünki onlardan hər hansı birinin islanmış paltarı müsəlmana toxunsaydı, onu murdarlaya bilərdi və o, bu təhqiri öz həyatı bahasına ödəməli idi. Əgər müsəlman yəhudidən və ya zərdüştidən pul almış olsaydı, o bu pulu cibinə qoymazdan əvvəl onu yumalıydı. Müsəlmanlar öz növbəsində çoxsaylı təriqətlərə bölünmüşdülər və onların arasında da tez-tez amansız və qızgın mübahisələr baş verirdi. Zərdüşt Peyğəmbərin ardıcılıqları əlahiddə icmalar halında yaşayırdı və başqa dinlərə mənsub olan həmvətənləri ilə ünsiyyətdə olmaqdan imtina edirdilər.

Dini işlər kimi ictimai işlər də ümitsiz tənəzzül halında idi. Təhsilə etinasızlıq göstərilirdi. Qərb elmləri və incəsənəti murdar və dinə zidd sayılır, ədalət məhkəməsi məzhəkəni xatırladırdı. Quldurluq və talan adı işə çevrilmişdi. Yollar səfər üçün bərbad və qorxulu idi. Hər yer çirkli və üfunətli idi. Bütün bunlara baxmayaraq İranda mənəvi həyatın işığı söndürülməmişdi. Hər yerdə hökm sürən dünyəvi boşluğun və mövhumatın arasında hələ də müqəddəs qəlbləri tapmaq mümkün idi. Çoxları vəd olunmuş Mehdiinin zühurunu səbirsizliklə gözləyirdi və inanırdılar ki, Onun gəlişinin vaxtı çatmışdır. Yeni eranın Müjdəçisi Bab Öz vəhyi ilə ölkəni həyəcanlandıran zaman İranda vəziyyət belə idi.

Sonralar Bab adını almış Seyid Əli Məhəmməd 1819-cu il oktyabrın 20-də İranın cənubunda yerləşən Şiraz şəhərində doğulmuşdu. O, Seyyid, yəni həm ata, həm də ana tərəfdən Məhəmməd Peyğəmbərin nəslindən idi. Dunyaya göz açandan az sonra atası vəfat edir və O, dayısının himayəsinə verilir. Uşaqlıq çağlarında O, adi ibtidai təhsil alır. On beş yaşından etibarən Fars körfəzi sahilində yerləşən Buşir şəhərində yaşayan o biri dayısının yanında tacirlik edir.

Gəncliyində O qeyri-adi gözəlliyi və yaxşı davranışı, həmçinin son dərəcə möminliyi və alicənab xasiyyəti ilə fərqlənirdi. İyirmi beş yaşına çatanda O, bəyan etdi ki, İlahinin İradəsi ilə “Allah-taala Onu Özünün Qapısı seçmişdir”. Həmin günlər Mehdiinin hökmən zühur edəcəyi fikri şeyxilər adı altında tanınan təriqətdə daha güclü idi. Babın Öz Missiyasını ilk dəfə

bəyan etdiyi şəxs məhz həmin təriqətdən olan Molla Hüseyn Buşruyi idi. Bu bəyanın dəqiq vaxtı Babın “Bəyan”ında verilmişdir: miladı təqvimlə 1844-cü il mayın 22-də gün batandan 2 saat 11 dəqiqə sonra.

Babın ona dediyi sözlər üzərində bir necə gün dərin düşüncələrə daldıqdan və öyrəndikdən sonra Molla Hüseyn qəti əmin olur ki, müsəlmanların coxdan gözlədikləri Mehdi həqiqətən zühur etmişdir. Tez bir zamanda bu sirin açılması sevincini Molla Hüseyn ilə onun bir neçə dostu bölüşdülər. Qısa müddətdə şeyxilərin böyük əksəriyyəti Baba bəyət etdilər və babilər kimi tanınmağa başladılar. Tezliklə bu Gənc barədə xəbər ildırım sürətilə bütün ölkəyə yayılır.

Babilər hərəkatının yayılması və Babın iddiaları

Babın ilk 18 şagirdi «Canlının hərfləri» («Hürufi-həyy») kimi tanınmağa başladılar. O Özünün gəlişi barədə xəbəri yaymaq üçün şagirdlərini İranın və Türkünstanın müxtəlif yerlərinə göndərir. Özü isə Məkkə ziyarətinə yola düşür, 1844-cü ilin dekabrında Məkkəyə çatır və burada çoxsaylı zəvvarlar qarşısında öz Missiyasını açıq şəkildə bəyan edir. Buşirə qayıtdıqdan sonra Onun Özünü Bab adlandırması böyük həyəcan doğurur. Bəlağətli nitqinin atəşi, nazil etdiyi Yazılarının möcüzəsi, qeyi-adi müdrikliliyi və islahatçı çılgınlığı ardıcılıarı arasında böyük ruh yüksəkliyinə səbəb olur, lakin eyni dərəcədə ortodoksal müsəlmanlar arasında həyəcan və Ona qarşı düşmənçilik törədir. Şiələrin ali ruhaniləri Ona qarşı ciddi ittihamlar irəli sürürlər və Fars əyalətinin qəddar valisi Hüseyn Xanı inandırırırlar ki, “yeni bidətçiliyə” qarşı təqiblərə başlasın. Bundan sonra Həzrət Babın uzun sürən həbsxanalar, məhkəmələr, şallaqla döyülmə və ağır təhqirlər dövrü başlayır və Onun qətli ilə sona çatır.

Gənc islahatçı Özünü gəlişini Məhəmməd Peyğəmbərin öncədən xəbər verdiyi Mehdi elan edəndə ona qarşı düşmənçilik ikiqat çoxalır. Öz imanlarına görə şiələr Mehdi min il əvvəl müəmmal şəkildə qeyb olmuş on ikinci İmam ilə eyniləşdirirdilər. Onlar inanırdılar ki, o hələ sağdır və özünün əvvəlki görkəmində zühur edəcəkdir; onun hökmranlığına, onun şöhrətinə, qələbələrinə və gəlişinin “ələmətlərinə” dair peyğəmbərlikləri maddi baxımdan izah etməyə çalışırdılar. Onlar gözləyirdilər ki, Mehdi saysız-hesabsız qoşunu ilə gələcək və Özünü ali hökmdar elan edəcək, ölümləri dirildəcək və i.a. Lakin bu ələmətlər görünmədiyi üçün şiələr Babı kəskin nifrətlə rədd etdilər.

Digər tərəfdən babilər, sözü gedən peyğəmbərlikləri məcazi mənada şərh edirdilər. Onlar belə hesab edirdilər ki, Vəd Olunmuşun hakimiyyəti İsa Məsihin hakimiyyəti kimi mistik olacaqdır. Onun şöhrəti dünyəvi deyil, ruhani xarakter daşıyacaqdır; Onun qələbələri – insan qəlblərinin qalalarını fəth etməkdən ibarət olacaqdır; onlar Babın ecazkar həyatında və təlimində, Onun dönməz inamında, Onun sarsılmaz mətinliyində, Onun cəhalət qəbirlərində yatanları ruhani həyata qaytarmaq qabiliyyətində Onun bu iddialarını təsdiq edən çoxlu dəlillər tapırdılar.

Lakin Bab Özünü Mehdi elan etməklə kifayətlənmədi. O, “Nuqtəyi-Üla” və ya “Birinci Nöqtə” müqəddəs adını qəbul etdi. Bu titulla Məhəmməd Peyğəmbərin ardıcılıarı Ona müraciət edərdilər. Hətta imamlar öz məqamlarına görə “Nüqtəyi-Üla”dan aşağıda idilər. Bu rütbəni qəbul etməklə Bab Özünü Məhəmməd Peyğəmbər kimi din Qurucularının məqamına yüksəldirdi. O hətta yeni təqvim tətbiq edərək günəş ilini bərpa etdi və Yeni Eranın başlanğıcını Özünün Zühur etdiyi ildən qoydu.

Təqiblər güclənir və Babın öldürülməsi

Babın belə bəyanatları və bütün siniflərə mənsub adamların – varlıların və kasıbların, təhsillilərin və savadsızların heyrətamiz bir sürətlə Onun Təlimini qəbul etməsi, onun susdurulmasına edilən cəhdlərin getdikcə daha amansız və qətiyyətli xarakter olmasına gətirib çıxardı. Evlər talan edilir və dağıdılır, Tehranda, Farsda, Mazandaranda və digər yerlərdə çoxlu sayda möminləri ölümə məhkum edirdi. Çoxlarının başı kəsilmiş, dar ağacından asılmış, topların ağzına qoyulub atılmış, yandırılmış və ya tikə-tikə doğranmışdı. Lakin hərəkatın yatırılmasından ötrü edilən bütün səylərə baxmayaraq o, getdikcə genişlənirdi. Məhz bu təqiblər nəticəsində ardıcılarda belə bir əminlik güclənirdi ki, bununla da Mehdivin gəlişi haqqında peyğəmbərliklər sözün hərfi mənasında yerinə yetmişdir. Belə ki, şiələrin doğru saydıqları Cabirin rəvayətində oxuyuruq: «Onda Musanın kamilliyi, İsanın əzəməti, Yaqubun səbri birləşəcək; Onun dövründə bütün müqəddəslər təhqir ediləcək, onların başları bir vaxtlar türklərin və deyləmlilərin başları dəyişdirildiyi kimi hədiyyə kimi dəyişdiriləcəklər; onlar öldürüləcək, yandırılacaq, qorxudulacaqlar; yer üzünü onların qanına boyanacaq və onların qadınlarının naləsi göyə ucalacaqdır; və bunlar həqiqətən mənim müqəddəslərimdir»

1850-ci il iyulun 9-da Bab 31 yaşında fanatikcəsinə azğınlaşmış təqibçilərin əlində qətlə yetirildi. Bab Onunla birlikdə şəhid olmaq üçün ehtirasla yalvaran davamçısı Ağa Məhəmməd Əli ilə birlikdə Təbrizdəki köhnə Kazarma meydanında qurulmuş edam yerinə gətirildi. Meydanda atəş açmaq əmri almış bir alay erməni əsgəri gözləyirdi. Yaylım atəşi yayıldı, lakin tüstü dağıldıqdan sonra aydın oldu ki, Bab və Onun sədaqətli dostu hələ sağdırlar. Güllələr onların asıldıqları kəndirləri qırmış, hər ikisi zədə almadan yerə düşmüşdü. Günortaya yaxın onları yenidən asırlar. Baş vermiş hadisəni möcüzə sayan ermənilər təkrar atəş açmaqdan imtina edirlər. Buna görə də başqa əsgər alayı çağırılır və onlar atəş açmaq əmrinə tabe olurlar. Bu dəfə güllələr hədəfə dəyir. Hər iki qurbanın bədənləri güllələrdən deşik-deşik olmuş və eybəcər şəkllə düşmüş, lakin üzlərinə demək olar ki, xətər toxunmamışdı.

Babın şəhid edilməsindən sonra Onun cənazəsi sədaqətli dostunun cənazəsi ilə birlikdə şəhərin qala divarlarının arxasındakı xəndəyə atıldı. İkinci gecə onlar bir neçə bəbi tərəfindən axtarılıb tapıldı və buradan götürülərək, 40 il ərzində İranda müxtəlif gizli yerlərdə saxlandıqdan sonra böyük cətinlik və təhlükələrlə Fələsintin torpağına (indiki İsrail dövlətinin ərazisinə) gətirildilər. Burada onlar Kərmil dağının gözəl yamacında, İlyas peyğəmbərin mağarasının yaxınlığında dəfn olundular.

Babın əsərləri

Babın yazıları olduqca çox idi. O, Özünün dərin mənalı şərhlərini qeyri-adi sürətlə yazırdı; ifadələrinin dərinliyi və bəlağətli duaları Onun İlahi İlhamına sübutdur. Onun yazılarının bəziləri Quran surələrinə şərhərdən, digərləri dualar və Yazılarının açıqlamalarından, o biriləri isə nəsihətlər və xəbərdarlıqlardan, İlahi Birlik haqqında mülahizələrdən, maddi dünya məğrurluğundan azad olmağa və İlahi İlhamı təvəkkül etməyə çağırışlardan ibarət idi.

Lakin əsas əsərlərinin mahiyyəti Onun yeganə canatdığı, məqsədi, Onun arzusu olan tezliklə zühur edəcək daha əzəmətli Allah Məzhərinin tərifləri və təsviri təşkil edirdi. O Öz zühuruna xoş müjdəni bəyan edən gəlişi kimi baxırdı və Özünü Ondən sonra gələcək o qüdrətli Kəsi

(Bəhəullahı) aşkarlayan vasitə hesab edirdi. Ardıcılılarına deyərdi ki, onlar Allahın nazil edəcəyi Yeni Vəhyin zühurunu gözləməlidirlər:

“Mən ancaq bu qüdrətli kitabın hərfiyəm və bu hüduzsuz dəryanın damlasıyam, O zühur edəndə Mənim əsil təbiətim, Mənim sirlərim, müəmmalarım və eyhamlarım aşkarvə anlaşılan olacaqdır; bu dinin rüseyimi öz varlığının pillələri ilə inkişafedəcək və “bütün formalardan ən mukəmməli” vəziyyətinə çatacaq”

Babın Təliminin bir hissəsini Dirilmə, Qiyamət günü, Cənnət və Cəhənnəm məsələlərinin şərhini təşkil edirdi. O buyurur ki, Dirilmə Həqiqət Günəşinin yeni zühurudur. Ölülərin Dirilməsi – nadanlıq, etinasızlıq və şəhvət məzarlarında yatanların mənəvi oyanması deməkdir. Cənnət– Allahı onun Peyğəmbəri vasitəsilə dərk etmək və sevmək səadətidir. Bununla da Cənnət insanın öz həyatı ərzində əldə etdiyi ən böyük kamillikdir, ölümündən sonra isə İlahi Səltənətə daxil olma və əbədi həyat hüququdur. Cəhənnəm – sadəcə olaraq, Allahı bu cür dərk etməkdən məhrum olmaqdır ki, bunun da nəticəsində kamilliyə nail olmaq qeyri-mümkün olur və Əbədi Mərhəmət itirilir.

Bab qətiyyətlə bildirir ki, bu anlayışların başqa mənası yoxdur və insanın fiziki dirilməsi haqqında, maddi səma və cəhənnəm haqqında və buna bənzər digər mülahizələr insan təxəyyülünün uydurmasıdır. O öyrədir ki, insan həyatı ölümdən sonra da davam edir və Axirət dünyası həyatında da kamilləşməyə aparan yol hüduzsuzdur.

Bab Öz Yazılarında ardıcılılarına buyururdu ki, onlar bir-birilərinə bəslədikləri qardaş məhəbbəti və nəzakətli davranışla fərqlənmədirlər. Onlar faydalı sənətə və peşələrə yiyələnədirlər. Hamı elmlərin başlanğıcı olan ümumi ibtidai təhsil almalıdır. Yeni Vəhyin ezaskar dövründə qadınlara daha geniş azadlıqlar veriləcəkdir. Yoxsullar ümumi xəzinədən yardım alacaqlar, lakin dilənçilik, həmçinin spirtli içkilərdən istifadə qəti qadağan edilirdi. Əsil babının həyatının əsası – mükafat almaq ümidindən və cəzalanmaq qorxusundan doğmayan təmiz məhəbbət olmalıdır. Bab “Bəyan” əsərində buyurur:

“Allaha elə ibadət et ki, hətta bu ibadətə görə atəşə verilməyindən və ya mükafatının cənnət olamağından asılı olmayaraq sitayişində dəyişməz qal. Əgər sən qorxudan Allaha ibadət edirsənsə, onda bu Allahın Müqəddəs Dərgahına layiq deyil; əgər sən nəzərlərini Cənnətə dikib yalnız oradüşmək ümidi ilə ibadət edirsənsə, bu zaman sən Allahın yaratdığını Ona şərikinə qoşursan”

Allahın aşkarlayacağı Kəs – Bəhəullah

Qısa dövr ərzində də olsa, Babın Özü Allahın Zühuru və müstəqil dinin Banisi idi. Bəhailər əmindilər ki, Bab və Bəhəullah, hər ikisi onların dininin baniləridir və Bəhəullahın aşağıdakı sözləri bu həqiqəti təsdiqləyir: *“Bu ali və fəvqəladə Vəhyi Mənim əvvəlki Vəhyimdən ayıran qısa zaman məsafəsi bir sirdir; belə ki, onu heç bir insan açıqlaya bilməz; o elə gizlidir ki, heç bir ağıl onu dərk edə bilməz. Onun müddəti qabaqcadan müəyyənləşdirilmişdi və heç kim onun səbəbini dərk edə bilməz, ancaq Mənim Gizli Kitabımın məzmununu anladıqdan sonra onu başa düşə bilər”*.

Bab isə Bəhəullah haqqında tam itaətkarlıqla bəyan edirdi ki, *“Allahın aşkarlayıcı Kəsin günlərində əgər hər hansı bir şəxs Ondən bir ayə eşidərsə və onu təkrar edərsə, bu, “Bəyanı” min dəfə oxumaqdan yaxşıdır”*.

Bab hər cür əzaba dözməklə Allahın zühur etdirəcəyi Kəsin yolunu heç olmasa bir az asanlaşdırmağı xoşbəxtlik sayırdı. O Kəsin ki, Onun yeganə ilham çeşməsi və Onun məhəbbətinin obyektı idi.

Azər Cəfərov

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti, fəlsəfə doktoru

Turkustan.info